

УДК 94 (477. 83/86-438.32)

В.П. БАДЯК

**Історичний центр Львова у Списку
всесвітньої спадщини: здобутки та проблеми**

Пропонується аналіз діяльності державних органів, громадськості щодо охорони історичного центру Львова, який внесено в 1998 р. до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; визначаються здобутки й особливо акцентується увага на проблемах і прорахунках, пов'язаних як з об'єктивними, так і з суб'єктивними чинниками.

Ключові слова: Список всесвітньої спадщини, ЮНЕСКО, історичний центр Львова, охорона, реставрація, пам'ятки.

У грудні 1998 р. в японському місті Кіото відбулася знакова подія в новітній історії Львова: Комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО вніс у свій Список (реєстраційний № 865) історичний архітектурно-містобудівний комплекс центральної частини міста разом з горою Високий замок і ансамблем собору Св. Юра загальною площею близько 120 га [1]. Це другий об'єкт України в Списку, після внесення до нього в 1990 р. Св. Софії й ансамблю будівель Києво-Печерської лаври. У червні 2011 р. до цієї когорти долучено архітектурний ансамбль Чернівецького університету – колишню резиденцію митрополитів Буковини та Далмації, збудовану в 1864–1882 роках. Завдяки приналежності до ЮНЕСКО Львів потрапив до організації міст світової спадщини Центральної та Східної Європи, Ліги історичних міст, Організації міст світової спадщини євразійського регіону.

Відносно тривале перебування Львова під протекторатом ЮНЕСКО дає підстави для осмислення пам'яткоохоронного стану «одного з найкрасивіших міст Європи», котрий місто здобуло в цій іпостасі, та проблем, які продовжують тяжіти над ним. Попри значні нормативно-реставраційні роботи, не завжди вдалі й досконалі, неодноразово піддані критиці з боку засобів масової інформації, аналітико-дослідницької праці в цій справі немає. Сказане стосується й часопису «Галицька брама», що присвятив грудневе число десятиріччю перебування Історичного центру Львова у Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [2]. Вміщені в ньому матеріали Р. Могитича («Старі львівські кам'яниці»), Ю. Бірюльова («Скульптура в історичному центрі Львова та проблеми її збереження»), М. Бевза («Львів: проблеми збереження як пам'ятки Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО») відзначаються фаховістю, актуальністю й стурбованістю за долю багатьох архітектурно-мистецьких об'єктів, про що промовисто свідчать назви опублікованих матеріалів. Про врятовану багатостраждальну пам'ятку – палац Бандіnellі оповідає (не без почуття задоволення) Л. Горницька – один із авторів розробки проекту його відбудови.

Протилежна тональність звучить у статті «Десять років ще більшої відповідальності» президента Благодійного фонду «Збереження історико-архітектурної спадщини Львова» А. Салюка (тепер ще й голови Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури), в якій зосереджена увага на недоліках і безгосподарності.

Логічно, що «Галицька брама» найперше надала слово начальникові управління охорони історичного середовища Львівського міськвиконкому Л. Онищенко. Опублікований її матеріал «Історична спадщина Львова. 10 років під охороною ЮНЕСКО» фактично зведений до ознайомлення з тими потенційними вигодами, котрі могли б отримати об'єкти культурного надбання, що внесені у Список, та здобутками й проблемами, наявними у Львові: започаткування реалізації кількох проектів програми відновлення спільної історичної спадщини з польськими колективами реставраторів за фінансування Міністерства культури Польщі, німецькими фахівцями щодо ревіталізації історичних кварталів; збільшення прибутків від напливу туристів; труднощі в охороні пам'яток у живому функціонуючому місті, де «існує постійний конфлікт між службою міського консерватора та користувачем пам'ятки, між збереженням історичної спадщини та розвитком міста», в т.ч. насунанням будівельного буму на нього; появою споруд-реплік на місці втрачених історичних будівель, наслідування ж минулої епохи в сучасному варіанті неякісного виконання залишає не найкращі сліди на історичній тканині Львова тощо. Фактаж цієї публікації переважно звівся до узагальнення проблем, нарікань на існуючий стан, що вкрай недостатньо для з'ясування, що реально зроблено у Львові за десятиріччя відповідно до приписів ЮНЕСКО.

Мав би бути професійний публічний звіт, наповнений конкретикою зробленого, фінансовим забезпеченням програм, а також упущеннями, що не обійшлися без причетності управління охорони історичного середовища.

Наявні в Інтернеті річні звіти міського управління, запроваджені від 2006 р. [3] (час, коли Л. Онищенко обійняла цю посаду), аж ніяк не можуть задовольнити зацікавлених, особливо із середовища науковців. В абсолютній більшості звіти зводяться до інформаційної статистики, багатofункціональних дій управління, що не тільки не прояснюють реального стану діяльності відповідних органів за збереження пам'яток Львова, але й часто утруднюють їх сприйняття як аргументів для фахового аналізу та висновків або викликають небезпідставні сумніви. Візьмемо пункт «Правопорушення законодавства у сфері охорони культурної спадщини». З приводу цього в 2006 р. підготовлено й подано до суду 6 позовних заяв, узято участь у 56 судових засіданнях у якості позивача і третьої особи; в 2009 р. направлено 69 подань до прокуратури різного рівню. Оскільки

далі жодного слова про наслідки – припускаємо, що зустріч із Фемідою завершилася «нульовим» варіантом.

Підвищену увагу привертає пункт, де йдеться про погодження (або розробку) проектної документації на ремонтно-реставраційні роботи. За 2006–2009 роки вони охопили аж 11715 об'єктів. «Пік» цієї роботи припав на 2007 р., коли в середньому щодня «схвалювалося» або «розроблялося» понад 15 проектів (!). До того ж, управління уклало десятки охоронних договорів, обстежувало технічний стан пам'яток, видавало приписи стосовно порушень пам'яткоохоронних норм, проводило різні наради, засідання, консультації, що теж оброховуються десятками тощо.

Виникає підозра стосовно істинності цієї цифроманії. З річних звітів найбільш прийнятним є звіт 2009 року, в якому низка пунктів викладена «зрозумілою мовою» – про реалізацію спільних українсько-польських і українсько-німецьких проектів щодо оновлення старої частини Львова, реставрації надгробків на Личаківському цвинтарі, інших робіт із зазначеними фінансовими витратами тощо.

Інформування громадськості, насамперед фаховими звітами, про стан у пам'яткоохоронній справі, реалізацію програм і проектів щодо об'єктів Всесвітньої спадщини – одна з головних вимог ЮНЕСКО.

Оповідей про те, які преференції можливі з боку ЮНЕСКО, для пам'ятки не бракує. Стосовно Львова їх започаткував М. Бевз (тепер доктор архітектури, професор, завідувач кафедри Національного університету «Львівська політехніка») [4, 3-7], один з ініціаторів й авторів розробки відповідних документів для ЮНЕСКО. Його публікація значною мірою дозволяє уявляти процедуру укладання Списку, що проводиться від 1978 р. за «Директивами» ЮНЕСКО, уявити тогочасну пам'яткоохоронну «львівську ситуацію», де можуть бути зрушення на краще, якщо вдосконалити правову базу та поліпшити дійову структуру її органів; вивчити та оприлюднити матеріали про архітектурну спадщину Львова з повною її інвентаризацією, регенерацією центральної історичної частини міста, розробити програму інвестування.

У публікації вміщені основні цілі, визначені ЮНЕСКО на початковій стадії роботи з пам'ятками всесвітньої спадщини:

1. Усвідомлення особами, котрим підпорядкована територія пам'яток всесвітньої спадщини й окремі її об'єкти, що вони мають справу з цінностями, які повинні бути задокументовані;
2. Складання особливих «Правил» щодо засад діяльності на пам'ятці відповідно до заявленого ступеня її цінності;

3. Проведення повної інвентаризації всіх культурних цінностей у межах території всесвітньої спадщини;

4. Організація регулярних і фахових інспекцій пам'ятки, окремих її об'єктів та публікація офіційних звітів;

5. Опрацювання стратегічного плану управління пам'яткою, що охоплює загальні й пріоритетні обсяги реставраційних робіт. Плани (концепції) можуть бути довготривалі (від 5 до 30 років і більше) і менш тривалі – на 3–5 років, а також щорічні зі щорічною їх конкретизацією.

6. Врахування в роботах на пам'ятці засад етики реставрації, міжнародних норм і рекомендацій, ухвалених ЮНЕСКО.

Цілком сприймається висновок автора публікації, що «всі перелічені шість основних завдань – актуальні для Львова», що в місті є науково-реставраційні сили, аби «поступово розв'язати організаційні, правові, методичні й практичні питання розвитку міста», хоч нині мусимо констатувати – ситуація тут з погляду збереження архітектурних пам'яток не найкраща» [5, 6], а також інформація відносно того, що ідея та початкові роботи «вписати» давній центр Львова у Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО з'явилися ще в 1992–1993 роках. Але настали несприятливі часи як в економічно-фінансовому, так і в організаційно-виконавчому плані. Щоправда справа якось рухалася і відчутно прискорилося, коли Львівська міська влада, котру очолив В. Куйбіда, фактично заручилася підтримкою Президента України Л. Кучми – його Указом від 2 липня 1997 р. «Про збереження історичної забудови у центральній частині міста Львова» зобов'язала служби підготувати відповідну програму [6, 22], а 15 листопада того ж року Кабінет Міністрів України затвердив «Комплексну програму збереження історичної забудови м. Львова». В ній, висловивши стурбованість занедбаним станом забудови на території 3060 га з облікованими понад 2 тис. спорудами, передбачалася поетапна реалізація запланованих заходів: найперші як найбільш невідкладні в 1998–2000 роках, наступні впродовж 2001–2007 років загальною вартістю на суму майже 131497 тис. грн. Метою програми було створення безпечних умов для проживання населення, збереження історико-архітектурного середовища, його регенерацію, реабілітацію й ефективне використання в сучасних реаліях [7, 9–15].

Переповідати основні завдання, напрями реалізації й прогнозовані джерела фінансування «Програми» нема потреби – вони подібні до аналогічних програмних заходів, у яких не бракувало привабливих намірів (котрі здебільшого залишалися, власне, намірами). Наприклад, для організаційно-правового забезпечення їх реалізації, контролю за виконанням «Програми» треба було створити: а) наглядову раду в складі керівних працівників облдержад-

міністрації, міськвиконкому та уповноважених представників відповідних служб міста й області; б) новий адміністративний район у межах центральної частини міста з особливим статусом за рахунок перерозподілу територій адміністративних районів міста; в) «Дирекцію Державного історико-архітектурного заповідника у м. Львові».

Хто знає львівську пам'яткоохоронну ситуацію, може задати цілком слушне питання: про яку мовиться «дирекцію», якщо її створили ще 1975 р.? Цей парадокс веде від бурхливої хвилі національного ренесансу та грошової скрути, коли 29 листопада 1990 р. Львівський облвиконком оголосив забудову Львова XIII – початку XX ст. історико-культурною заповідною територією, внаслідок її суттєвого розширення впродовж 1979–1990 років, й передав її з дирекцією заповідника Львівській міськраді. Водночас облвиконком мав намір просити Раду Міністрів УРСР, щоб вона внесла відповідні зміни стосовно підпорядкованості заповідника у свою постанову від 12 червня 1975 р. [8].

Майже через рік (25 жовтня) сесія Львівської міськради ухвалила рішення підпорядкувати дирекцію міськвиконкому, водночас реорганізувати її в управління охорони історичного середовища, затвердивши його склад в кількості 20 осіб [9].

Ламаючи ненависну централізовану систему, органи влади Львівщини, здається, «забули» (!) виклопотати перед урядом УРСР, аби він змінив статус заповідника. Таким чином, Державний історико-архітектурний заповідник у Львові перестав існувати де-факто, але продовжує існувати де-юре.

У цій парадоксальній історії найбільш зацікавлені: хто ж ініціював ці зміни й довів їх до бажаного результату? За свідченням тодішнього начальника управління охорони історичного середовища Р. Даца, серед ініціаторів цієї справи був головний архітектор міста, начальник департаменту міськвиконкому В. Швець [10]. Є підстави припустити, що львівські чиновники, які були прохачами в столичних колег, перехопили їхні «функції».

Окрім того, що управління позбулося властивих для заповідників відносної самостійності, науково-дослідних і культурно-освітніх обов'язків, а кількість його штатних працівників згодом доведено до 9 осіб, йому різко скоротили фінансування з місцевого бюджету на реставраційні роботи [11].

Втративши адміністративні й фінансові важелі та столичних покровителів, діяльність управління звелася до погоджувальних фіксаторських функцій, стала «кишеньковою» при міському самоврядуванні, а в низці випадків – беспорядною у частих конфліктах із користувачами пам'яток, зростаючим тиском з боку інвесторів, бізнесменів, які хотіли надбудов, добудов до пам'яток, нового будівництва в історичному центрі. Маневрувати між

натиском і законом, бути принциповим і безпринципним важко, зізнаються в управлінні охорони історичного середовища, тому за відносно короткий час змінилося чотири його начальники [12, 3–4]. Так, один із них – М. Гайда (за його словами) через категоричну відмову погодитися на споруду банку на місці пам'ятки архітектури на вул. Валовій, 15 пішов 2005 р. у відставку [13]. Інші подекуди, що через фінансові порушення.

За однастайним спостереженням небайдужих стан збереження культурної спадщини у Львові погіршився. Руйнацій зазнали будинки – на вулицях Валовій, Шевській і Театральній, санкціоновано знесення будинків на площах Міцкевича (9, 10) і Соборній (14, 15), просп. Свободи (45), а зведені на окремих місцях споруди (переважно банки) не вписуються у сформоване історичне середовище. Недолуга, «чужа» будівля «Укрсоцбанку» на пл. Міцкевича коштувала В. Швецю посади.

Фактаж і хроніка цих колізій, грубих нормативних порушень «виструнчилися» у своєрідну вертикаль. Аби уявити її сюжетну нищість, згадаємо рятівні археологічні розкопки впродовж трьох спекотних місяців 1992 р. на території Краківського передмістя (район пл. Різні та вул. Старої), де спільне українсько-австрійське підприємство «Галінвест» розпочало будівництво готелю «Золотий Лев». Про труднощі розкопок у тісних і старих великих містах, де потужний культурний шар, а поруч проводяться будівельні роботи, неважко уявити. Проте, керівництво «Галінвест» і міська влада, пишуть археологи В. Петегирич і М. Филипчук, «з розумінням віднеслися до наших труднощів» і, не дивлячись на затримку термінів будівництва, намагалися сприяти археологічним дослідженням [14, 24].

Навряд чи таке толерантне усвідомлення було б, якби не австрійський законслухняний чинник. Бо маємо інший – вітчизняний, оприлюднений під промовистою назвою «Бетоном... по історії?», – це про вивільнене не без махінацій місце на просп. Свободи, 45, де замовник «Технобуд», вимушено уклавши в березні 2000 р. угоду на проведення охоронних археологічних розкопок, наступного місяця поставив археологів-дослідників перед фактом забетонowanego дна котловану. Подано скаргу в прокуратуру [15], але нікого не покарали. Дуже цьому матеріалові пасує мінорна назва наступної публікації: «Щось тихо й поступово вмирає. Пам'ятки архітектури Львова чекають порятунку», в якому, серед іншого, мовиться про риття в жовтні 2000 р. «Львівводоканалом» траншеї для водогону вздовж центральній осі (вівтар, нава) зруйнованої Святодухівської церкви (вул. Коперніка). Тут, окрім явних і недосліджених фундаментів, могли бути крипти. Адже можна було обійти фундаменти. Цікаво, що дозволив риття начальник Львівської обласної інспекції з охо-

рони пам'яток археолог В. Конопля. Натомість запротестував інший археолог, наділений владним важелем як депутат міськради – М. Бандрівський. Там, у Ратуші зчинилася стримано дипломатична паніка, поспішне з'ясування як зам'яти скандал і хто ж все-таки відповідає за стан історичного середовища та змусити прокопати траншею поза фундаментом пам'ятки [16].

Начальник управління охорони культурної спадщини Львівської облдержадміністрації В. Івановський до дипломатичних тонкощів не вдався: 20 квітня 2010 р. він видав заборонний припис на місці – на вул. Федорова, де працівники «Галтрансрембуду» спробували загорнути бульдозером археологічні розкопки для підготовки майданчика, щоб знести будинок № 28. З'ясувалося, що будівельники, крім акту управління охорони історичного середовища про аварійність і демонтаж будинку, не мають погоджувальних документів з жодним державним органом, що опікується культурною спадщиною. Щоб розібрати пам'ятку національного значення, її слід спочатку зняти з державного обліку й оформити постановою Кабінету Міністрів України [17].

Отже, десятилітня часова дистанція від попередніх описаних порушень будівельниками при потуранні міської влади фактично не зазнала корекцій. І не тільки у ставленні до рятувальних археологічних розкопок, котрі завжди «невчасні» й «заважають» реалізовувати господарські плани. Нагромаджено чимало інших варіантів шкідництва на цьому поприщі. Не призабути б львівський «винахід», коли під наглядом житлово-комунальної служби збивали в 2003 р. з будинків небезпечний декор, бо міг завалитися комусь на голову. Особливо обчімхали будинок 23 (XVII ст.) як один з об'єктів унікального ансамблю пл. Ринок. «Я розумію, що це пам'ятка архітектури, – аргументував начальник комунальників, – але йдеться про людське життя. Краще, якщо воно якимось не так виглядає, проте не буде нещасних випадків, а потім ми реставруємо»[18].

Не важко здогадатися як сприйняли це «ноу-хау»: по-перше, аби не відвалювалася ліпнина, треба вчасно ремонтувати; по-друге, оскільки потрібних грошей завжди бракує в цю хвилину, доцільно натягувати захисну сітку між поверхами – винахід давній, практикований, не дорогий. Збігло понад 5 років, поки знайшли гроші й будинок відновили, усвідомлюючи, що автентичності на ньому дуже поменшало.

Стосовно ще одного будинку (№ 2) на протилежному по діагоналі розі пл. Ринок – палацу Бандініеллі XVII ст. (в якому відкрито в 1629 р. першу у Львові пошту) – теж обійшлися без сітки: вдалися до ефективнішого та міцнішого засобу – металевих підпор. Перші відновлювальні спроби, що почалися у середині 1980-х років, погрожували завалом споруди, й наче в дзеркалі відобразився увесь букет реставраційно-відбудовних негараздів: брак фінансів, фахів-

ців, навіть їхня безпорадність тощо, прирікши на невизначене довгостояння на залізних милицях. Лише завдяки зусиллям Товариства шанувальників Львова Кабінет Міністрів України виділив у грудні 1998 р. гроші, що дозволило колективу «Укрзахідпроектреставрації» довести в грудні 2004 р. справу до позитивного завершення. В оновленому палаці відкрито експозиції музею пошти та коштовностей Львівського історичного музею. Проте, шукати тут автентичного оздоблення годі – добре, що врятували зовнішню оболонку, за що колектив отримав у 2007 р. Державну премію України в галузі архітектури [19].

На жаль, преміальні урочистості затьмарили сенсаційне повідомлення: через «економію» на гідроізоляції за архітектурну пам'ятку взявся грибок, «квартістю в 10 млн. грн.». Інші заявляють, що сенсація надто перебільшена [20].

Прискіплива увага преси до пам'яток Львова у контексті прийняття його центру під протекторат ЮНЕСКО та підготовки до 750-річного ювілею міста (2006 р.) позначена як широкою інформаційністю, так і гостро критичними публікаціями, на котрі офіційні чиновники в умовах «демократичних свобод» і почуття безкарності майже не реагували, бо на карну статтю «не дотягували» [21]. Хоча факти вказують на зворотне: як на підставі вище описаних подій, так і за фактом виділених близько 82 млн. грн. з держбюджету (планувалося 100 млн. грн.) у 2005–2006 роках на збереження історичної забудови й об'єктів історико-культурної спадщини Львова, з котрих 2,4 млн. грн. використано незаконно. Так, під час реконструкції споруди «завжди витрати в чотири рази більші, ніж при будівництві. А якщо разом з реконструкцією проводити реставрацію, то і в 5–10 разів» [22]. Проте довести наявність зловживання чи крадіжки не завжди вдається, тим паче, якщо не бажати це доводити.

Зі шпальт преси не сходить Вірменський собор у Львові (XIV–XVI ст.). З останніх резонансних повідомлень – віднайдення у запасниках львівських музеїв дерев'яної скульптурної групи «Голгофа», що створювалася починаючи від XVI ст. впродовж чотирьох сторіч [23]. Свого часу червоні «визволителі» обібрали собор, мов липку [24]. Тепер він опинився у стані затяжної реабілітації. Цей «довгоремонт» значився серед 20 пам'яток сакральної архітектури, будівництва і реставрації окремих об'єктів соціально-культурного призначення, затверджених Кабінетом Міністрів України 23 жовтня 2002 р. з передбаченим асигнуванням 1 млн. грн. на 2003 р. [25, 474–476]. Яким чином гроші надходили – з'ясувати не вдалося. В 2006 р. львівська міськрада виділила 278 тис. грн., які використано на ремонт фасаду. Наступного року передбачався ремонт даху та фасадів дзвіниці й собору – разом на 0,5 млн. грн. Але свято минуло: із запланованого на реставрацію храму асигновано лише на відновлення дзвіниці, а ще треба на дворик, каплицю тощо, особливо на порятунок розписів Яна Розена,

які роз'їдає вологість. Нечисленна вірменська громада, що не без клопотів домоглася повернення храму, зібрала 22 тис. грн. на монтаж опалення у приміщенні собору. На більше не спромоглася [26].

Справа суттєво посунулася з розробкою проекту «Спільна спадщина» (Україна-Польща), на який польська сторона виділила значні гроші. Зокрема, в 2009 р. реставрація стінопису південної стіни собору та фрески обійшлася 315 тис. грн., докладено значних зусиль, аби порятувати фрески. Але в середині 2011 р. зауважено, що вони набирають вологи, починають обсіпатися. Хтось придивився й оповістив сенсацію: злодії поцупили мідне покриття з даху собору! У Львові вкрадено десятки металевих таблиць, елементів з пам'ятників, надгробків, в т.ч. Б.-І. Антонича на Янівському цвинтарі. Пробували навіть відрізати голову з бронзового пам'ятника Ю. Великановичу в закутку Нового Львова, але щоб зняти покрівлю в історичному центрі міста – то вперше!

У передовілейній кампанії Львова крутилися, як видається, значні кошти на пам'яткоохоронні заходи. В управлінні охорони історичного середовища вважали, що не такі вже й великі, якщо на реконструкцію Ратуші призначено 3 млн. грн., Музею етнографії – 650 тис. грн., Королівського арсеналу та каплиці Боїмів – по 550 тис. грн. Для останньої потрібно кілька мільйонів гривень, аби впорядкувати водовідведення, розчистити криниці, знищити шашіль, провести археологічні дослідження та законсервувати деякі елементи. Такі ж комплексні роботи потрібні на кількох будинках на вул. Шевській [28].

Наступного року планувалося витратити 416 млн. грн. з бюджету, 88 млн. грн. очікувалося отримати з інших джерел фінансування. Крім будинків історичного центру на вулицях Краківській і Галицькій, комплексу пам'яток на пл. Соборній, Природничого музею, ландшафтно-архітектурного комплексу «Високий Замок», значилася низка об'єктів за межами центру Львова [29]. Очевидно, це були віртуальні, а не реальні асигнування, бо низка споруд так і залишилася поза відбудовно-реставраційним процесом. Так, неодноразово вносячи будівлю Національного академічного українського драматичного театру ім. М. Заньковецької (1842 р.) до плану реставрації, владні органи не наважуються приступити до практичної роботи. Останнім часом виношується думка, що краще (дешевше?) збудувати нове приміщення театру, ніж відбудувати існуюче, де окрім трупи (в майже аварійному приміщенні) мешкає понад 20 сімей, яких треба відселити – себто надати кожній нове помешкання. А це для міського бюджету справа непосильна.

Начальник відділу планування і організації реставраційних робіт Міністерства регіонального розвитку та будівництва, теоретик і практик, реставратор О. Пламеницька в інтерв'ю «Львівській газеті» сказала, що з усю-

го архітектурного надбання України майже кожна споруда потребує ремонтно-реставраційних робіт, а половина – першочергових. Якби держава могла вкладати по 400 млн. грн. щорічно впродовж 5–6 років, можна було б вивести з незадовільного стану основну частину спадщини. Але, по-перше, таких грошей нема. Якщо в 2006 р. на пам'ятки архітектури виділили 320 млн. грн., то в 2007 р. ця сума становила лише 125 млн. грн. Тому, по-друге, треба шукати меценатів, доводити про престижність вкладення грошей у пам'ятки. По-третє, з кожним роком пам'ятки старішають, відтак, проблема їх порятунку гострішатиме [30]. Це загальноукраїнська біда, для Львова ж – особливо печуча.

Наявність великої кількості архітектурних пам'яток додає містові не тільки престижності, але й клопотів державним службовцям, котрі зобов'язані оберігати його цілісність, красу. Задекларувати цю позицію в усеохоплюючих пафосних заходах (як колись, так і тепер) абсолютно не означає досягти їх результативності. З виділених державою мізерних асигнувань, треба добре подумати, куди їх вкласти насамперед. Навряд чи є потреба опонувати міській владі, що основні зусилля вона спрямувала на центральну частину Львова, його «серце» – пл. Ринок із кам'яницями, бруківкою, комунікаціями. Інша річ, що далася взнаки радянська практика зробити «до свята» задуману справу, на яку бракувало і коштів, і часу. Тут не до реставраційно-технологічних тонкощів, міркувань, аби не зашкодити автентичності об'єкту. В авральній («бульдозерній») реставрації патріотично налаштовані шанувальники Львова вгледіли грубі порушення пам'яткоохоронних норм, нівелювання самого поняття «реставрація». Так, переважно студентство під гаслом «Опора», протестуючи проти замощення бруківки на цементному розчині, приковувало себе до діючих механізмів (вантажівок, бульдозера), вимагало, щоб робили як раніше – без цементу, щільно укладаючи бруківку, не калічили фасадів і підсінь. Стражі «четвертої влади» об'єдналися в «Антируїну», блокували сесію міськради, зробили гучні загальноукраїнського обширу заяви в засобах масової інформації, на що звернув увагу апарат Президента України; спричинилися певною мірою до чергового дискусійного спалаху про серйозні недоліки в збереженні історичного середовища, провини його керівництва [31].

У цій кампанії задекларували свої позиції й інші рухи: Громадський форум Львова, Благодійний фонд «Збереження історико-архітектурної спадщини Львова», Український комітет ICOMOS, Львівська обласна організація УТОПК, Наглядова рада з питань реставрації площі Ринок тощо. Водночас висловлювалися думки, що справа «не в бруківці на цементі», нібито для автомобілів, стоянок, а у виборах голови міськради, політиці кандидатів, котрі прагнуть здобути прихильність мішан, критикуючи непрофесійність влади [32].

А ще претенденти на очільне крісло в Ратуші зваблювали електорат обіцяною «щілодобово подавати воду», що не є абсолютним благом у тій частині міста, де стан гідротехнічних комунікацій сягнув критичної межі. Нині воду подають сюди заледве 6 годин на добу, писав компетентний львів'янин у 2007 р. Якщо її подавати безперервно під відповідним тиском, то руйнування комунікацій інтенсифікується. Шанс повторити долю будівель на вулицях Валовій, Шевській, Театральній та інших з 960 будинків старого міста мають 625, котрі пронизані тріщинами, перекосами та ще більше – за його межами [33].

Зі сказаного напрашується висновок: кандидати на виборні посади повинні обіцяти замінити підземні гідротехнічні комунікації, – себто такі ж небезпечні чинники руйнацій пам'яток, як і дірваний дах. До традиційних клопотів «на видноті», все більше долучалися й допікали «підземні болячки». До поняття «реставрація», з яким асоціюється риштування, споглядання догори, напрашуються розкопані ями біля споруд-пам'яток, що змушує глянути вниз. Це не археологічні дослідження, задля яких було створено в 1975 р. постійно діючу «Археологічну експедицію» (згодом «Археологічно-архітектурну службу Львова»). Прокладені «за Австрії» добротні комунікації замулюються, зношуються, що привело до завалів згаданих будинків; господарсько-побутові та дощові стоки текли поза їх трубами, вимиваючи з-під пам'яток ґрунт. Чи не звідти загадкова підвищена вологість у палаці Бандіnellі?

Очевидно, поняття «розкопки» для Львова мусить входити у складову ремонтно-реставраційних, консерваційних робіт.

Сказане не означає заклик до згортання рятувальних заходів на менш масштабних об'єктах культурної спадщини, орнаментно-декоративної мистецької пластики, без котрої Львів значно втратив би своє естетично-вартісне обличчя. Чимало з цих творінь – богів, ікон, королів, лицарів, левів, орлів тощо, котрі прикрашають площі, увінчують фасади будівель – перебувають у незадовільному стані. Їх консервація, реставрація вимагає особливого таланту і якісних матеріалів. Останніх забракло для відомих скульптур – античних богів Нептуна, Адоніса, Амфітрити й Діани у фонтанах роботи Г. Вітвера (1796 р.) на пл. Ринок. Виникла підозра, що їх оновлення – фарбування, проведені з нагоди свята міста – спричинило зараження грибок. У всякому разі, цей вірус виявлено в скульптурі Нептуна після того, як «буйні шанувальники» окрас Львова відламали частину його правиці, котрою він тримає тризубець. «Заглянувши в тіло потерпілого», експерти й виявили згадану недугу [34]. На жаль, збиткування над грізним богом морів не перше. У повоєнні роки, коли наглядачі й опричники нової влади «почистили» місто від «неугодних» символів, не обминули й Нептуна, визначивши зовсім не властиві «функції» – ймовірно пасту-

ха, бо на світліні, вміщеній у 1946 р. в місцевій газеті, він тримає палицю – без тризуба [35]. І це не ретушування у світліні ідеологічно небезпечного символу – з відома місцевої влади його таки зрізали. Хтось обурився цією наругою і написав у Москву в популярний сатиричний журнал «Крокодил», звідти надійшов лист у міськвиконком з пропозицією розібратися. Тут довго радилися як бути й відповіли «Крокодилу» приблизно так: Оскільки більшість населення міста не знає, що це за пам'ятники на пл. Ринок, а тризубець є емблемою українських націоналістів, то й вирішили його зняти [36]. Коли наважилися можновладці повернути знаменитий символ Нептуну – поки з'ясувати не вдалося. В усякому разі він зустрів 700-річний ювілей Львова (1956 р.) в іпостасі «пастуха», про що свідчить панорамна світлина в фотоальбомі [37]. Але маємо зразки іншого, вдалого реставраційного плану: скульптури на соборі Св. Юра, лицарів на будинку на вул. Валовій, 11, лева з двома тулубами (ріг будинку вулиць Галицької і Староєврейської), низку надгробків на Личаківському цвинтарі тощо. Щоправда, тут не обійшлося без участі польських, німецьких спеціалістів, які реалізовували програми «Спільна спадщина» (Польща), «Через старі двері в майбутнє» (Німеччина), проводили навчання львівських реставраторів у літній школі консерваторів під керівництвом професора Техаського університету Кріса Кліра. Молоді реставратори-скульптори об'єдналися в гурт «Цех каменярів», задекларувавши, що тільки це об'єднання матиме право на відновлення скульптур у Львові, і першим їхнім «пацієнтом» став найдавніший 400-літній львівський лев «Лоренцович» [38]. Це той лев, котрий понад 130 років простояв на Високому замку, зазнав різних пошкоджень, тепер опинився у престижному «Італійському дворіку» на пл. Ринок.

Зринув намір у львівських посадовців зняти скульптури з фасадів будинків на пл. Ринок для консервації або реставрації в майстернях, що подивувало відомого експерта, виконавчого директора Українського національного комітету ICOMOS Ю. Стріленко: зрізати скульптуру, якщо вона дуже зруйнована, означає остаточно її знищити, «викинути на смітник». Відновлювати треба на об'єкті, в разі неможливості порятувати скульптуру через її аварійний стан, тоді зрізають, здають у музей, а на її місце ставлять копію. Нині копій багато, проте за ними теж треба постійно наглядати. Виконавчого директора з досвідом реставрації львівського й одеського оперних театрів, багатьох скульптур на фасадах Києва, зокрема «Будинку з химерами», непокоїть тенденція усунення від відновлення пам'яток професіоналів-реставраторів, технологів, мистецтвознавців (в т.ч. спеціалістів «Укрзахідпроектреставрації»), започаткування робіт без передбаченої законодавством науково-проектної документації, відсутність інспекції, яка стежила б за станом пам'яток, дотриманням норм закону, часто виділення грошей у листопа-

ді, котрі треба освоїти до кінця року, а також ліквідація колишнього НДІ теорії і історії архітектури та містобудування, що теж позначилося на падінні рівня реставрації в усій країні. Львів – не виняток. Хоча тут є фахівці, але їм треба створити належні умови, платити адекватно іноземним консультантам [39].

Словом, поствоілейний час для Львова був насичений і неоднозначний у питаннях збереження його історичного центру.

Попри успішний дебютний плановий звіт Львова в ЮНЕСКО (липень, 2007 р. м. Крайсчертч, Нова Зеландія), де взято до уваги виконання перших основних зобов'язань, зокрема демонтаж двох ретрансляційних веж поблизу собору Св. Юра, дано згоду на відтермінування останньої (третьої), бо наразі її не можна замінити, й наголошувалося на потребі завершити оновлену «Комплексну програму збереження історичної забудови» та виготовити топографічні карти, які чітко виокреслюють межі об'єктів і буферної зони [40]. Але далі справи не посунулися. Це викликало невдоволення керівника відділу ЮНЕСКО. М. Ресслера, який навідався у Львів у липні 2008 р. Такого недбайливого ставлення львівської влади до співпраці з ЮНЕСКО «немає в жодній іншій європейській країні», – заявив він. На пропозицію відділу ще 2004 р. треба було переглянути план міста, скласти план реставраційних робіт і подати його в ЮНЕСКО – не відреаговано. Ситуація виглядає так, ніби влада не усвідомлює свого обов'язку інформувати Центр світової спадщини ЮНЕСКО про кожен крок у поновленні, реконструкції, перебудові історичного центру міста [41].

Недисциплінованість львівської влади давала підстави для поширення чуток про намір ЮНЕСКО вивести Львів зі Списку всесвітньої спадщини. Очевидно, справа не в слухняному та своєчасному інформуванні штабквартири в Парижі, а в результативній роботі щодо забезпечення збереження історико-архітектурної спадщини міста, яке, на думку фахівців, погіршилося. Це спонукало групу діячів культури, науки (Б. Возницький, М. Бевз, І. Сварник й інші) звернутися 4 квітня 2008 р. до Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко із закликом захистити архітектурну спадщину Львова (лист було викладено в мережі Інтернет). Автори цього листа вважають, що однією з головних причин наявних недоліків була ліквідація Державного історико-архітектурного заповідника, рекомендують повернути його статус, що означало б підпорядкування його центральним органам, забезпечивши його незалежність від свавільних дій місцевих чиновників [42]. З цієї ініціативою не погодився начальник управління архітектури Львівської міськради Ю. Криворучко – мовляв, територія історичного центру Львова, що внесена у Список всесвітньої спадщини, дещо не співпадає із заповідником, а в такому разі статус першого є вищим. Питання, так би мовити, повисло у повітрі: заповідник існує в документах, реально – ні.

Статус давньої та мистецької території Львова в певних нюансах очевидно важить, але якщо не буде стабільного фінансування, то руйнівні процеси посилюватимуться. За останні 2–3 роки на реставраційні роботи з державного бюджету його майже немає. Якщо гроші з'являться, то треба проводити тендер – тобто виграє той, хто запропонує меншу ціну. Такі нормативні вимоги. А це, на переконання голови львівської міськради А. Садового, для справжньої реставрації загибель [43].

Попри різку критику в засобах масової інформації, на різних «круглих столах», за якими годі встежити, віддамо належне міськвиконкомом у його намаганні порятувати пам'ятки, навести зразковий порядок, починаючи від доріг; повернути бруківку, вивести транспорт з центральної частини міста, замінити підземні комунікації, охоронні таблиці на пам'ятках, установити підсвічування пам'яток, дизайнерські вказівники назв вулиць, вказівники до визначних об'єктів, рекламні щити, заборонити замінювати дерев'яні рами вікон полімерними, зняти сателітні антени тощо. Беззаперечно, що в цьому сенсі на користь Львова пішла підготовка до чемпіонату Європи з футболу 2012 р.

Ці якісні позитивні зміни побачили експерти ЮНЕСКО П. Штрассер і Г. Каспарі (останньому «було легко написати рекомендацію» про прийняття Львова до когорти об'єктів ЮНЕСКО), які відвідали Львів у березні 2010 р. Центр міста, в основному добре збережений, став доступніший для людей. Водночас треба дбати, щоб люди почувалися комфортніше й далі – в історичному середмісті, себто уникнути нововведень, новобудов не вдасться. Цього ніхто й не прагне. Об'єкти ЮНЕСКО мають розвиватися, й кожний за індивідуальним планом, бо в кожного свої проблеми, але план мусить бути фаховим, перспективним, погодженим з експертами ЮНЕСКО; інвестор має діяти в його межах. Власне, експерти й прибули не для підтримки влади, а задля з'ясування ситуації, щоб застерегти, запропонувати певну допомогу. Аби виключити місто зі Списку всесвітньої спадщини, воно повинно втратити щось дуже важливе – наразі такої okazji нема. Як негатив – багато замінено дерев'яних рам вікон на полімерні, в т.ч. й на пл. Ринок. Це треба припинити [44].

Напевно, експерти аналогічно висловилися б, якби, піднявшись на вершину Високого замку, побачили в неповторній панорамі міста ряд дахів, покритих оцинкованою бляхою, котра виблискує на сонці. Ще донедавна коричнево-черепичний масив дахів, що милував око своєю східчастою монолітністю, яким захоплювалися художники, фотографи, візуальної зазнає руйнації.

З певним застереженням сприймається на Святоюрській горі відреставрована величава споруда собору Св. Юра з позолоченим ліхтарним завершенням бані. Це єдиний храм у Львові, що до своєї бездоганної зовніш-

ної бароково-мистецької довершеності додав дешицу благородного металу. Без останнього обійшлися храми Домініканів, кафедральний, Михайла, Андрія, Преображенський, на яких стару покрівлю замінили довговічною мідною, а також оперативно перекрили метало-черепицею дірвий дах колишнього костелу Єзуїтів (XVII ст.), що сприймається як ознака завершення епопеї вивільнення його від книжкового складу та передачі релігійній громаді. Сказаним не ідеалізуємо всуціль діяльність церковних громад із священнослужителями, особливо, якщо вийдемо за межі історичного центру Львова, а за межі міста – й поготів. Але передача культових споруд – пам'яток архітектури в користування конфесіям згідно з чинним законодавством справа єдино правильна, безальтернативна. Стан святинь за безбожницького комуністичного режиму загальновідомий. Відома також фінансову безпорадність нинішньої влади у справі збереження культурної спадщини державної власності. Наочним свідченням цьому є багаторічне дерев'яне риштування навколо меншої бані костелу Кларисок (XVII ст.). Свого часу подвижник на ниві охорони пам'яток Б. Возницький врятував споруду, відкривши філію Львівської картинної галереї (тепер музей І. Пінзеля). Але далі справи наразі не посунулися – нема навіть грошей, щоб зняти риштування, яке, припускаємо, невдовзі може само впасти й наробити лиха.

Якщо налаштуватися на ілюстрування аварійних місць, будівель, в т.ч. в історичному центрі Львова, то фактажу набереться з лишком. Років зо два тому опоненти міської влади виготовили такий (доволі великий) кольоровий фотомонтаж в душі «місто, яке втрачаємо», що експонувався у дворі Палацу мистецтв. Одночасно фотомитці, майстри пензля знаходять об'єкти для глянцевого альбомів, буклетів, доводять, що Львів і надалі «є одним з найкрасивіших міст у Європі». Сюди напрошуються й слова вищеназваних експертів зі штаб-квартири UNESCO в Парижі, котрі, без сумніву, втішили шанувальників Львова. Але все це не повинно послаблювати уваги, бажання докладати зусиль у справі порятунку культурної спадщини; щоб ані в кого не зринала підозра, що унікальна спадщина міста Лева може бути вилучена зі світових цивілізаційних надбань.

Джерела та література

1. *Боруцький Ю.* Номер Львова у ЮНЕСКО – 865 // Високий замок. 1998. – 8 грудня (№ 223) – С. 1.
2. Галицька брама. Світова спадщина. – 2008. – № 12 (168). – С. 1–28.
3. Звіт управління охорони історичного середовища Львівського міськвиконкому за 2006-2009 рр. [Електронний ресурс] // Львівська міська рада [веб-сайт] – Режим доступу: <http://www.citi-adm.lviv.ua/authorities-the-citi/mayor-of-the-lviv>.
4. *Бевз М.* Львів – у Списку всесвітньої Культурної спадщини // Пам'ятки України: історія та культура. – 2001. – Ч. 1–2 (130–131). – С. 3–7.
5. Там само.
6. Пам'ятки України. – 1997. – Ч. 2 (115).

7. Інвестиційний вісник. Додаток до науково-практичного журналу «Регіональна політика». – 1998. – № 1. – С. 9–15.
8. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛЮ), ф. Р-221, оп. 3, спр. 1024, арк. 236–237.
9. Львівські митці та громадські діячі просять Тимошенко захистити архітектурну спадщину Львова (Відкритий лист від 04.04.2008 р.) [Електронний ресурс] // Газета ЗІК [веб-сайт] – Режим доступу <http://zik.ua/ua/news/2008/04/04/132207>
10. Щось тихо й поступово вмирає. Пам'ятки архітектури Львова чекають порятунку (Розмову вела Ю. Присяжна) // За вільну Україну. – 2000. – 8 грудня (№ 100–101) – С. 1, 8.
11. Львівські митці та громадські діячі просять Тимошенко захистити архітектурну спадщину Львова (Відкритий лист від 04.04.2008 р.) [Електронний ресурс] // Газета ЗІК [веб-сайт] – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2008/04/04/132207>.
12. *Онищенко Л.* Исторична спадщина Львова. 10 років під охороною ЮНЕСКО. // Галицька брама. – 2008. – № 12.
13. *Садова В.* Зражений Львів // Поступ. – 2005. – 28 січ. – С. 13.
14. *Петегрич В., Филитчук М.* Город під золотим Левом // Львів. Историчні нариси. – Львів, 1996. – С. 25–28.
15. *Б.П.* Бетоном... по історії? // За вільну Україну. – 2000. – 19 травня (36–37). – С. 3.
16. Щось тихо й поступово вмирає...
17. *Іваник М.* Глорифікація руїни // Львівська газета. – 2007. – 16 липня (№ 120) – С. 1–2.
18. *Горницька Л.* Палац Бандініеллі – врятована пам'ятка // Галицька брама. – 2008. – № 12. – С. 5–9; *Яремич Г.* Справа честі // Поступ. – 1998. – 17 квітня (№ 49) – С. 7. Премію отримали архітектори І. Могитич (помертно), М.Гайда, Л. Горницька, В. Накопал, А. Поліщук, конструктори Є. Стонжка, З. Білярський.
19. *Іваник М.* Грибок за 10 мільйонів. Унікальна пам'ятка архітектури руйнується через «економію» на гідроізоляції // Львівська газета. 2007. – 14 травня (№ 78) – С. 1–2.
20. Див.: *Грицак Д.* Фахівці фахово руйнують Львів і фахово себе відбілюють // Львівська газета. – 2007. – 19 березня (№ 47) – С. 4; *Романюк П.* Гроші не пахнуть, або Родові плями львівського історичного середовища // За вільну Україну. – 2000. – 11 лютого (№ 11) – С. 2–3.
21. *Данько Д.* Ліквідація історії. Реставрація руйнує історичні пам'ятки Львівщини // Український тиждень. – 2009. – № 36. – С. 38; Реставруймо хатку і ще сіножатку. І ставок, і млинок... // Україна молода. – 2006. – 21 грудня (№ 238) – С. 3.
22. *Іваник М., Юрочко Б.* Голгофа «Голгофи» // Львівська газета. – 2007. – 1 листопада (№ 197) – С. 2.
23. *Бадяк В.* Культурна спадщина поляків у Львові в пам'яткоохоронній діяльності радянських органів влади повосених років // Праці центру пам'яткознавства. Вип. 19. – К., 2011. – С. 40–56.
24. Про затвердження плану ремонту та реставрації пам'яток сакральної архітектури, будівництва і реконструкції окремих об'єктів соціально-культурного призначення // Правова охорона культурної спадщини. Нормативна база : Зб. док. – К. : ХІК, 2006. – С. 474–476.
25. *Іваник М., Войченко О.* Дахи, дзвіниця та фрески. Питання збереження історико-архітектурних пам'яток із кожним роком стає все гостріше // Львівська газета. – 2007. – 19 червня (№ 103) – С. 7
26. Звіт управління охорони історичного середовища Львівського міськвиконкому за 2006-2009 рр. [Електронний ресурс] // Львівська міська рада [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.citi-adm.lviv.ua/authorities-the-citi/mayor-of-the-lviv>.
27. *Кініані В.* 500-річний «пані» потрібен догляд // Україна молода. – 2003. – 3 грудня (№ 225) – С. 14.; *В.К.* На збереження історичного середовища Львова виділили 131,5 мільйона гривень // Народне слово. – 2005. – 11 березня (№ 14) – С. 3.
28. Довідка «УМ» // Україна молода. – 2006. – 21 вересня (№ 173) – С. 5.
29. Вкладати гроші в реставрацію пам'яток це престижно // Львівська газета. – 2007. – 18–20 травня (№ 82) – С. 1–2.; *Іваник М., Войченко О.* Вказана праця.
30. *Винарівський Р.* Антируїна. Журналісти повстали проти руйнівників історичного Львова // Львівська газета. – 2006. – 8–10 вересня (№ 163) – С. 1–2; *Він же.* Вища фраза. Захистити історичний центр Львова взялися в Києві // Львівська газета. – 2006. – 11 вересня (№ 164) –

- С. 1–2; *Лебідь Н.* Коли Діана стає «жінкою з веслом» // Україна молода. – 2006. – 21 вересня (№ 173) – С. 5.
31. «Під час істерики довкола площі Ринок говорити важко» // Львівська газета. – 2006. – 11 вересня (№ 164) – С. 2.
 32. *Романишин О.* Водяний вулкан, або як комунальні герострати руйнують королівське місто // Львівська газета. – 2007. – 19 липня (№ 123) – С. 4.
 33. *Гишук І., Сідельник О.* Нептун-чудотворець // Львівська газета. – 2007. – 9 серпня (№ 138) – С. 2.
 34. *Ленский Б.* Старожилы одной площади // Львовская правда. – 1946. – 31 марта. – С. 6.
 35. ДАЛЮ, ф. Р-1657, оп. 1, спр. 48, арк. 21–22.
 36. Львів у фотоілюстраціях. – К., 1956. – С. 16–17.
 37. *Бондар Х.* Монополія реставраторів // Львівська газета. – 2007. – 19 червня (№ 1–3) – С. 7.
 38. 39. Пам'ятками мають опікуватися фахівці // Львівська газета. – 2007. – 30 листопада (№ 218) – С. 1–2.
 39. *Іваник М.* Історичний звіт. ЮНЕСКО наразі задоволена збереженням львівських пам'яток // Львівська газета. – 2007. – 10 липня (№ 116) – С. 1–2.
 40. *Опанасенко О., Мартиник Б.* Львову ЮНЕСКО не указ. За 10 років перебування у списку цієї світової організації міська влада не змогла знайти спільної мови з її представниками // Експрес. – 2008. – 24–30 квітня (№ 58) – С. 4.
 41. Львівські митці та громадські діячі просять Тимошенко захистити архітектурну спадщину Львова (Відкритий лист від 04.04.2008 р.) [Електронний ресурс]// Газета ZIK [веб-сайт] – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2008/04/04/132207>.
 42. *Козирева Т.* «Каменярь». Львівська руїнація: в Дитячому театрі падає стеля, а «суперчливі» пам'ятки готують до «переобліку» // Дзеркало тижня. – 2007. – 26 травня (№ 20) – С. 17.
 43. Каспарі Ганс: «Ансамбль історичного центру Львова в основному добре збережений» // Високий замок (Леополіс) – 2010. – 18–24 березня (№ 52) – С. 5.

Бадяк В.П. Исторический центр Львова в Списке всемирного наследия ЮНЕСКО: достижения и проблемы.

Предлагается анализ деятельности государственных органов, общественности относительно охраны исторического центра Львова, внесенного в 1998 г. в Список всемирного наследия ЮНЕСКО; определяются достижения и особенно акцентируется внимание на проблемах и просчетах, связанных как с объективными, так и с субъективными факторами.

Ключевые слова: Список всемирного наследия, ЮНЕСКО, исторический центр Львова, охрана, реставрация, памятники.

Badyak V.P. The historical centre of Lviv in the list of the universe heritage: achievements and problems.

The analyzes of activity of local state authorities and community touching the defense of the historical centre of Lviv, which was included in to the UNESCO list of universe heritage is proposed in; the achievements are marked, special attention is paid to the problems and mistakes caused by objective and subjective causes.

Key words: the list of the universe heritage, UNESCO, historical centre of Lviv, defense, restoration, monuments.

Подано до друку: 29.11.2011 р.